

Algunes històries del Temps de Mar

Joan Ballart Clos
Centre d'Estudis Canetencs

Traditional therapy and metaphysics in Canet de Mar

L'autor fa un resum del que va representar l'evolució de la navegació a Canet de Mar. Del segle XV al XIX. Tant pel comerç de cabotatge com de la navegació transatlàntica, i de la construcció naval.

Paraules clau: mestre d'aixa, mestrança, la Mar Gran

L'autor fa un resum del que va representar l'evolució de la navegació a Canet de Mar. Del segle XV al XIX. Tant pel comerç de cabotatge com de la navegació transatlàntica, i de la construcció naval.

Paraules clau: mestre d'aixa, mestrança, la Mar Gran

Hem de reconèixer el mèrit d'alguns canetencs que van arribar a ser rellevants en la història de la navegació catalana i entre els que cal no oblidar els mestres d'aixa. El seu treball dur, vocacional i ben fet, va proporcionar als navegants del seu temps aquells vaixells, des dels senzills llaüts de pesca a les alteroses fragates de tres pals que sortien de les seves mestrances. Vaixells en aparença fràgils com una esclòfia de nou, però amb els que es van enfrontar als perills de tota mena, des de la Mediterrània a la Mar Gran.

Vagi el nostre record i homenatge per aquella gent que, amb esforç i sense cap mena de formació especialitzada, van ser capaços de projectar i construir amb eines escadusseres i a vegades improvisades, aquells vaixells que van solcar tots els mars del món.

Pròleg

No hi ha dubte que els primers pobladors de la Vall de Canet havien de ser alhora pagesos i pescadors, per tal d'aprofitar al màxim les minses possibilitats de subsistència que ofería la natura de la nostra vall, tant pel que fa al terreny rostrat, escàs i abrupte, com a la franja costanera mancada de qualsevol mena d'abrigall per a protegir-se de les tempestes de mar.

Conseqüentment, la natura ja va orientar aquella gent a formar dos petits nuclis habitats: un primer nucli pagès a redós de la Casa Forta de Canet, allunyat de la platja i poc visible de mar estant, relativament a cobert de possibles ràtzies de la pirateria, i un nucli pescador, al capdavant del que avui dia és el carrer de Vall, més exposat a aquelles ràtzies.

Segurament el nucli pescador no estaria habitat de forma permanent i seria utilitzat només com a base durant les campanyes de pesca, a les èpoques estacionalment favorables, quan les moles de peix blau feien les seves rutes migratòries i passaven a prop de la costa.

Per tal de veure la història turbulenta d'aquells anys foscos, que van des de l'enfonsament de l'imperi de Roma fins a la formació de les noves nacions europees, entre elles la nostra nació catalana, hem de recular un xic més d'un mil·lenni. Pel que fa a aquest petit racó de món del nostre Canet, les recents excavacions de Sant Pere de Romeguera han aportat dades sobre les formes de vida dels nostres avantpassats que han estat publicades al Sot de l'Aubó núm. 48. Vagi el nostre agraïment als companys/companyes que han realitzat un treball tan important i decisiu que ens permet conèixer millor la nostra història.

El segle XV

Al començament de l'Edat Moderna, a partir del 1492, es va produir un tomb important en la història: Castella descobria el Nou Món i seguidament en prenia possessió, sense tenir en compte els seus legítims propietaris ni prendre consciència del que això representava. Les altres potències europees van actuar de la mateixa manera, encara que sense reconèixer la possessió castellana, procurant treure'n el major benefici propi i contribuint al genocidi de la població indígena.

Catalunya acabava el segle XV molt lluny d'aquests plantejaments, amb una situació de pobresa i desolació general, fruit de les guerres civils

remences, i com que les desgràcies mai vénen soles, s'hi van afegir una sèrie d'epidèmies de pesta negra que van delmar la població i un seguit continu de guerres contra la república de Gènova pel domini del Mediterrani.

La primera conseqüència va ser que el centre neuràlgic del món es va començar a desplaçar de la vella Mediterrània al Nou Món, del que els imperis colonitzadors n'esperaven extreure grans riqueses.

El descobriment dels nous territoris va donar un gran impuls a la navegació a vela, deixant obsoletes les històriques galeres mediterrànies mogudes

a rem pel pobres galiots, ja que resultava irrealitzable arribar a Amèrica amb aquelles baluernes.

D'altra banda, la pobresa que imperava a Catalunya a finals del segle XV va portar que el nostre sobirà, el comte-rei Ferran II, es preocupés poc de Catalunya i molt de Castella, on havia estat nomenat regent des de la mort de la seva esposa Isabel I de Castella. El comte-rei Ferran va quedar absorbit pel nou càrrec a la cort castellana, que portava aparellada la governació dels nous territoris que s'estaven descobrint. Catalunya i el regne d'Aragó quedaven allunyats de les decisions de la monarquia, allunyament que no va fer més que aprofundir-se al llarg dels últims cinc segles.

El segle XVI

El nou segle començava amb millors expectatives pels pobles costaners, fruit de l'augment del comerç de cabotatge al llarg de la Mediterrània que llavors es començava a desvetllar després de molts anys d'estancament.

A Canet, la millora va permetre emprendre aquelles obres que per una petita població van representar un gran esforç, com van ser la construcció entre el 1554 i el 1562 de l'imponent bastió defensiu de la Torre de Mar. L'altra fita important va ser la construcció de la nova església parroquial, acabada el 1595 en substitució de la primera que havia quedat petita. Vagi el nostre reconeixement per aquells canetencs, que sense cap ajuda dels poders dominants, i quan Canet podia comptar escassament amb uns quatre-cents habitants i encara no disposava de Consell propi, van ser capaços de construir i equipar aquelles grans edificacions que van donar acolliment i defensa a tants canetencs.

Al llarg del segle XVI es va anar consolidant la navegació a vela, amb els nous velers que s'anaven construint a les nombroses mestrances que es van instal·lar a la nostra comarca de la Marina de la Selva (Alt Maresme), fruit de l'increment del comerç de cabotatge.

Les velles galeres es substituïen per velers, encara que en el nostre Mediterrani, les flotes de galeres continuaven sent predominants. Tant és així que l'any 1571 encara es va lliurar l'última gran batalla naval de galeres, amb la victòria de la flota cristiana sobre la flota turca en el golf de Lepant¹ a Grècia.

El segle XVII

La victòria de Lepant havia donat un respir als pobles costaners a finals del XVI i començaments del XVII en la lluita contra la pirateria nord-africana, però el problema no estava resolt.

El comerç marítim dels pobles costaners va continuar augmentant, així com el nombre de navegants i la gent que es dedicava als treballs derivats de

la mar. La gent del país es començava a veure amb forces per rebutjar els atacs pirates i disposava de més mitjans defensius com la Torre de Mar, que es va equipar primer amb bombardes i després amb canons.

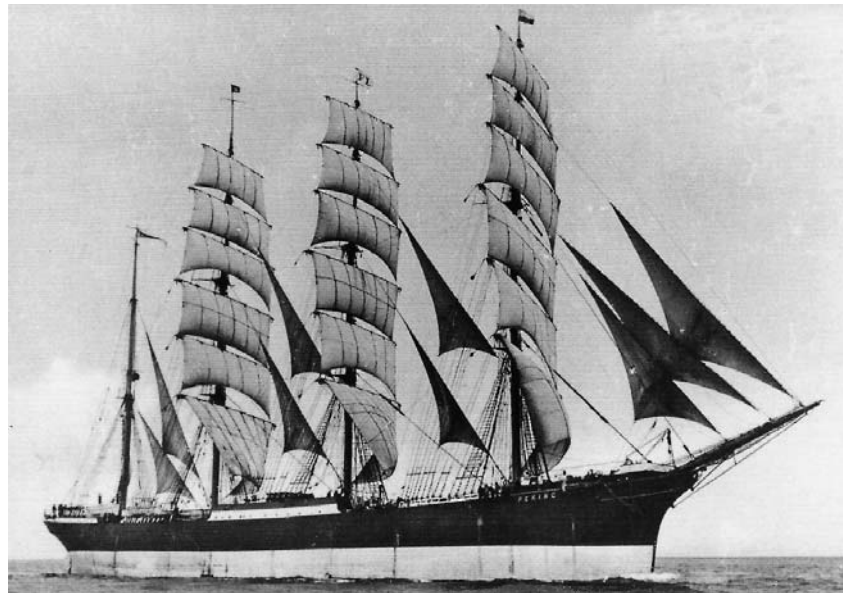
La millora del moviment comercial necessitava carreteres, ja que no n'hi havien o bé eren camins de carro que resultaven impracticables, de manera que gairebé tot el transport de persones i mercaderies s'havia de fer per mar. El resultat era que escassejaven els vaixells de transport, tant petits com mitjans, mentre els grans galions quedaven fora de l'abast de la nostra gent, de manera que la necessitat va donar un bon impuls a la construcció naval, sobretot la de barques de mitjana.

Les noves construccions donaven un gran volum de feina als artesans de molts oficis, començant pel mestre d'aixa, màxim responsable de cada mestrança i de qui depenia la construcció de cada vaixell, des del seu disseny fins a la geometria del buc, amb les plantilles, les quadernes, etc., fins als artesans, com els serradors de taulons, fusters, calafats, ferrers, clavetaires, teixidors de veles, corders, etc. És a dir, que d'una manera o altra, la major part del poble en participava.

Aquesta descripció pot semblar optimista i certament ho és, però responia a la realitat d'aquell temps. Les ràtzies dels pirates continuaven i encara que ja no s'atrevien amb els atacs a terra ferma, sí que continuaven assaltant els vaixells poc o mal protegits a alta mar, tant per aconseguir el robatori del vaixell com pel rescat de presoners.

La realitat és que del 1500 al 1830, el Mediterrani va estar abandonat a la seva sort, a caprici de la pirateria turca i nord-africana, mentre les flotes de galions del rei estaven ocupades portant les riqueses que espoliaven d'Amèrica.

Amb aquesta situació, els pobles costaners formaren gremis o confraries sota la invocació de

Sant Elm², patró dels navegants catalans, per recaptar fons destinats al pagament del rescat de captius i sufragar les necessitats socials dels agremiats. L'Acta de constitució de la Confraria de Sant Elm de Canet es va signar el 18 de novembre de 1619 i va tenir una trajectòria llarga i profitosa, essent segurament l'entitat que ha marcat més la nostra història al llarg dels anys. La seva empremta encara es pot veure en tot l'esplendor en el tresor de l'Arxiu de la Capella de Música. Al cap d'anys de feina ben feta, la Confraria de Sant Elm es va anar esllanguint a partir de 1773, quan l'inspector de la Marina Real Manuel de Zalvide va fer aplicar el seu «Reglamento de Navegación» que anul·lava totes les funcions socials de les Confraries de Sant Elm dels pobles de la seva jurisdicció.

Es pot veure una llista de socis de la Confraria de Sant Elm de Canet del segle XVII³ extret de l'estudi que en va fer Mn. Pere Matamala i que va publicar Editorial Cannetum.

El segle XVIII

El segle XVIII va tenir una primera part d'infausta memòria, amb la derrota de la guerra de Successió, l'anul·lació de la nació catalana per la força de les armes, l'intent d'esborrar els nostres senyals d'identitat com la llengua i la submissió a les lleis del *Consejo de Castilla*.

Un cop superats els estralls de la guerra, l'afany per sobreposar-se a les adversitats va quallar en el poble i, fent el cor fort, es posaren novament en marxa, tornant a les feines que millor coneixien i que, en general, eren totes les que tenien relació amb la mar, des dels pescadors als navegants i naturalment tots els treballs relacionats amb la construcció de barques i vaixells.

Des del seu descobriment, els catalans havíem estat vetats de participar en l'aventura de la colonització del Nou Món, però algunes esclertes es van començar a obrir en aquest comerç l'any 1717 quan el rei decidí el trasllat a Cadis de tot el sistema monopolístic espanyol del comerç amb Amèrica, que

des del temps del descobriment s'havia muntat a Sevilla al voltant de la «*Casa de Contratación de las Indias*». La raó del trasllat era que els galions castellans es construïen cada cop més grans per poder portar més càrrega d'Amèrica, amb l'augment de calat i amb greus dificultats per remuntar el Guadalquivir quan arribaven carregats de plata i productes exòtics.

Tal com dèiem en el Sot de l'Aubó núm. 46, es van produir unes fases de penetració en el comerç colonial per part dels catalans, que van culminar el 2 de febrer de 1778 amb la publicació del Reial Decret que concedia la llibertat de comerç a tots els ports espanyols amb les colònies americanes. Va ser una època de gran prosperitat que es va viure a tota la costa catalana, amb especial incidència a la nostra Marina de la Selva. Llàstima que arribava una mica tard, perquè el 1796 retornava la guerra contra Anglaterra que s'havia fet mestressa i senyora de tots els mars del món.

El segle XIX

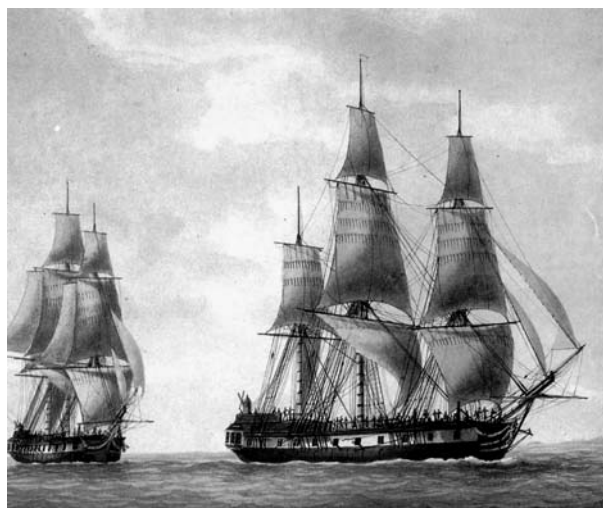
Aquest segle començava amb el bloqueig de l'esquadra anglesa sobre els ports espanyols, tant els peninsulars com els de les colònies⁴, que va durar del 1796 al 1802. El comerç es va interrompre, amb molts vaixells destinats a Amèrica que no podien sortir i els d'allà que no podien tornar. No es va acabar així, sinó que els britànics van imposar un nou bloqueig des del 1804 al 1809.

En aquell moment, el nostre aliat era França i l'octubre de 1805, els almiralls espanyol i francès van tenir la idea de presentar batalla a la flota anglesa de Nelson, trobant-se ambdues flotes enemigues en aigües gaditanes del cap de Trafalgar. El resultat de la batalla va ser la destrucció total de les esquadres espanyola i francesa, sent memorable la captura i enfonsament del vaixell espanyol «*Santísima Trinidad*», el més gran, amb més tripulació i més artilleria com mai s'havia vist. Va ser el final del poder naval espanyol que no va tornar a aixecar el cap.

Després va venir la Guerra del Francès del 1808 al 1815 i el país va continuar en un estat caòtic durant una gran part del segle XIX. Va ser la situació propícia per les colònies americanes, que una rera l'altra van proclamar la seva independència, quedant l'antic imperi reduït a la mínima expressió. Van ser aquells uns anys difícils, com ens ho confirma la disminució de població que Canet va experimentar.

A començaments de la dècada del 1830 es donen senyals d'entrada a l'etapa pre-industrial, quan alguns d'aquells artesans teixidors de veles per vaixells i roba de casa, decideixen invertir els magres beneficis en la millora o ampliació dels seus telers rudimentaris.

La Guerra del Francès i els anys posteriors fins la dècada de 1840, havien resultat uns anys difícils pels canetencs, amb l'estroncament tant del comerç colonial, com també de la construcció de vaixells, mentre que la industrialització del tèxtil es trobava a les beceroles. Alguns van trobar la solució en l'emigració a les poques colònies que encara

quedaven d'aquell imperi: Cuba i Puerto Rico. Curiosament, sota la influència que venia de l'altre costat de l'estret de Florida i a diferència de la metròpoli, aquelles colònies entraven en una època de gran prosperitat, gràcies als cultius tropicals com el sucre i el cafè.

A meitat del segle XIX, fruit de la situació internacional, es va produir una represa en la construcció naviliera i les drassanes es tornaven a instal·lar a les platges. Els mestres d'aixa rebien contractes per a construir nous vaixells. Tal va ser el cas d'en Marià Jaurés i d'en Gaspar-Baltasar Ferrer, dos mestres d'aixa arenyencs que van venir a instal·lar-se a Canet, penso que per necessitats logístiques del gran espai necessari per la construcció, donades les grans dimensions dels vaixells a construir.

No entrarem ara en els treballs de les drassanes, que ja s'han comentat en anteriors ocasions⁵.

Aquí el que pretenem és fer un incís per donar a conèixer un possible error relatiu al mestre d'aixa arenyenc Gaspar-Baltasar Ferrer, molt vinculat amb Canet, on va desenvolupar quasi la totalitat de la seva obra. La qüestió és que investigant els llibres parroquials de Santa Maria d'Arenys amb el col·laborador i amic Sergi Alcalde, hem arribat a la conclusió que el que en alguns textos es presenten com dos germans, en Gaspar i en Baltasar Ferrer, són la mateixa persona que en ocasions es presentava com a Gaspar, en altres com a Baltasar i en algun com Gaspar, Baltasar i Melcior.

En el llibre de Baptismes de la Parròquia de Santa Maria d'Arenys, en el bateig del 5 de gener de 1802, (pàg. 204 r), consta amb els 3 noms, Gaspar, Baltasar i Melcior, fill de Joaquim Ferrer i de Francisca Borrell.

No ens estenem més en el personatge en qüestió per no ser ara el moment oportú, però podem tractar d'aclarir dubtes a les persones que puguin estar interessades.

¹ Batalla de Lepant ja comentada en el Sot de l'Aubó núm. 44 p. 24, amb la participació d'una galera calellenca.

² Més dades de la Confraria de Sant Elm de Canet a *El Sot de l'Aubó* núm.45 p. 25 i núm.41 p. 4 a 9.

³ Veure *El Sot de l'Aubó* núm. 45 p. 25 i 26.

⁴ Veure *El Sot de l'Aubó* núm. 47 p. 19.

⁵ Veure *El Sot de l'Aubó* núm. 47 p. 20 a 22.